

Използвани източници

- ❑ Лекции на д-р Фогелман, Университет – Карлсруе
- ❑ Лекции на д-р Клос, Университет – Карлсруе
- ❑ Лекции на д-р Крокол, Университет – Карлсруе
- ❑ <http://www.elektronik-kompodium.de/sites>
- ❑ <http://www.swarthmore.edu/NatSci/echeeve1/Ref/LPSA/Bode/BodeHow.html>
- ❑ <http://sound.westhost.com/project22.htm>

Използвани означения

- ❑ Тема, която се среща за първи път
- ❑ **Тема, която вече е позната**

Усилватели и Компаратори

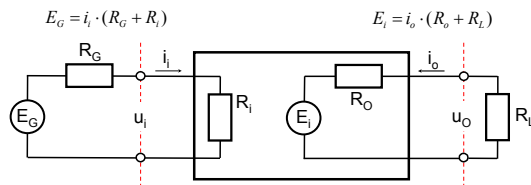
Цел разглеждането:

- ❑ да може да отговаряте на тези или подобни въпроси:
  - Кои са основните параметри на усилвателите;
  - Какви видове обратни връзки има;
  - Как влияят обратните връзки върху параметрите;
  - Какви са принципите на работа на операционните у-ли;
  - Как работят основните схеми с ОУ;
  - Каква е разликата между ОУ и компаратор?

Усилватели и Компаратори

- ❑ **Основни параметри на усилватели**
- ❑ Обратни връзки
- ❑ Операционни усилватели с ООВ
  - Инвертиращ
  - Неинвертиращ
  - Филтри
- ❑ Операционни усилватели без ОВ (Компаратори)
- ❑ Операционни усилватели с ПОВ

Аналогови устройства (усилвател)

$$R_G \gg R_i \quad (\text{генератор на ток})$$

$$R_G \ll R_i \quad (\text{генератор на напрежение})$$

$$R_G \sim R_i \quad (\text{генератор на мощност})$$

$$R_o \gg R_L$$

$$R_o \ll R_L$$

$$R_o \sim R_L$$

Основни параметри

- Входно съпротивление $R_i(R_{\text{вх}}) = \frac{u_i}{i_i}$
- Изходно съпротивление $R_o(R_{\text{вых}}) = \frac{u_o}{i_o}$
- Коефициент на усилване по напрежение $K_u = \frac{u_o}{u_i}$

$$R_L = \infty \Rightarrow i_o = 0 \Rightarrow u_o = E_i \Rightarrow E_i = K_{u0} \cdot u_i$$

$$R_L \neq 0 \Rightarrow K_u = K_{u0} \frac{R_L}{R_o + R_L}$$

$$K_{u(\text{NORM})} = \frac{K_u}{K_{u(1000\Omega)}}$$
- Коефициент на усилване по ток $K_i = \frac{i_o}{i_i}$
- Коефициент на усилване по мощност $K_p = \frac{P_o}{P_i}$

Логаритмично представяне

- Като безразмерна величина е по удобно да се изразяват в dB

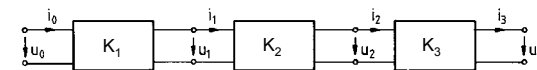
$$K_p, \text{dB} = 10 \lg \frac{P_o}{P_i} \Rightarrow \text{по дефиниция}$$

$$K_u, \text{dB} = 20 \lg \frac{U_o}{U_i} \quad \text{при } R_o = R_i$$

$$K_i, \text{dB} = 20 \lg \frac{i_o}{i_i} \quad \text{при } R_o = R_i$$

- На практика удобството е толкова голямо, че всяка безразмерна величина се представя както напрежението (20lg)

Логаритмично представяне

$$K_{u1} = \frac{u_1}{u_0}; K_{u2} = \frac{u_2}{u_1}; K_{u3} = \frac{u_3}{u_2}; \quad K_u = \frac{u_3}{u_0} = K_{u1} \cdot K_{u2} \cdot K_{u3}$$

$$\lg K_u = \lg(K_{u1} \cdot K_{u2} \cdot K_{u3}) = \lg K_{u1} + \lg K_{u2} + \lg K_{u3}$$

$$K_{i1} = \dots$$

$$K_{p1} = \dots$$

Основни параметри

- Коефициент на полезно действие КПД%; $\eta\%$

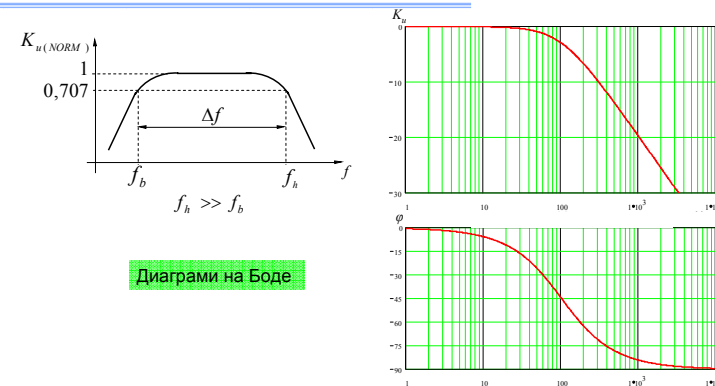
$$\eta = \frac{P_o}{P_i + P_{BAT}} \cdot 100, \text{ тъй като } P_i \ll P_{BAT}$$

- Коефициент на нелинейни изкривявания КНИ%; $k\%$

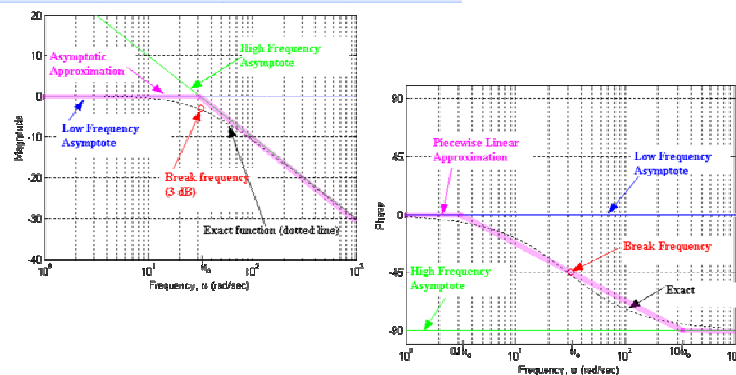
$$k = \frac{\sqrt{u_2^2 + u_3^2 + u_4^2 + \dots + u_n^2}}{\sqrt{u_1^2}} \cdot 100$$

- Линейни изкривявания
  - Амплитудно-честотна характеристика (АЧХ)
  - Фазово-честотна характеристика (ФЧХ)

АЧХ, ФЧХ

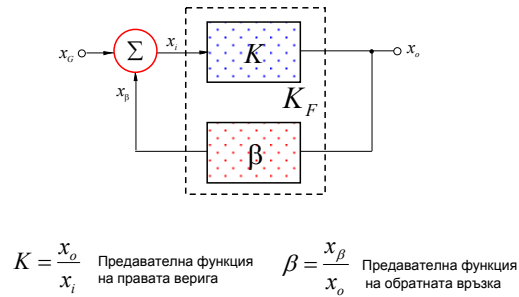
АЧХ, ФЧХ

Усилватели и Компаратори

- Основни параметри на усилватели
- Обратни връзки
  - Операционни усилватели с ООВ
    - Инвертиращ
    - Неинвертиращ
    - Филтри
  - Операционни усилватели без ОВ (Компаратори)
  - Операционни усилватели с ПОВ

Обратна връзка

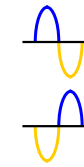
Видове обратни връзки

- В зависимост от фазите на x_G и x_β

Положителна обратна връзка

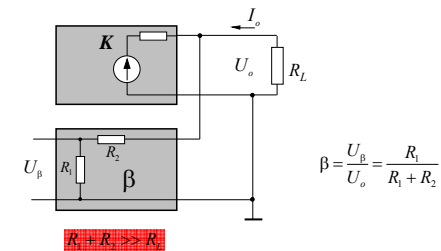
Отрицателна обратна връзка

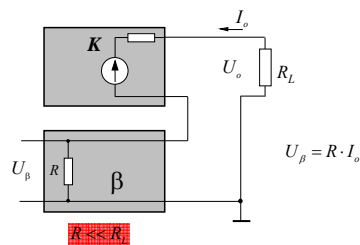
Видове обратни връзки

- В зависимост от начина на взимане на сигнала от изхода
  - Обратна връзка по напрежение
  - Обратна връзка по ток
- В зависимост от начина на връщане на сигнала на входа
  - Последователна обратна връзка
  - Паралелна обратна връзка

Обратна връзка по напрежение

Обратна връзка по ток

Отрицателна обратна връзка (ООВ)

$$x_i = x_G - x_\beta; \quad K_{F(-)} = \frac{x_o}{x_G} = \frac{x_o}{x_i + x_\beta} = \frac{x_o}{x_i \left(1 + \frac{x_\beta \cdot x_o}{x_i \cdot x_o}\right)} = \frac{K}{1 + \beta K} = \frac{K}{F}$$

$F = 1 + \beta K$ – дълбочина на отрицателна обратна връзка

$$F > 1 \rightarrow K_{F(-)} < K;$$

В случаите, когато $\beta K \gg 1$ за коефициента на усилване следва:

$$K_{F(-)} \approx \frac{1}{\beta}.$$

Положителна обратна връзка (ПОВ)

$$x_i = x_G + x_\beta; \quad K_{F(+)} = \frac{x_o}{x_G} = \frac{K}{1 - \beta K} = \frac{K}{F}$$

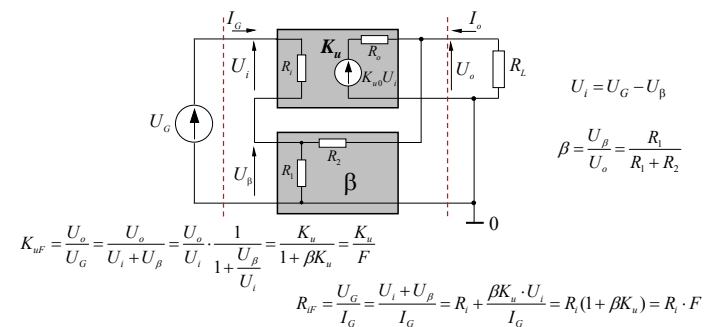
$F = 1 - \beta K$ – дълбочина на положителна обратна връзка

$$F < 1 \rightarrow K_{F(+)} > K;$$

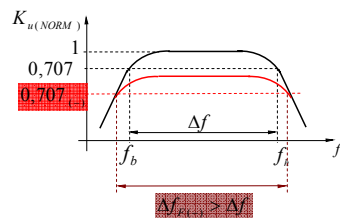
$$\text{При } \beta K \sim 1 \Rightarrow K_{F(+)} \rightarrow \infty$$

Пример

Последователна отрицателна обратна връзка по напрежение

Влияние на ООВ върху АЧХ

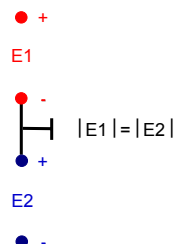
Произведение усилване-честота: $GBP = K_u \Delta f \approx K_u f_h = const.$

Усилватели и Компаратори

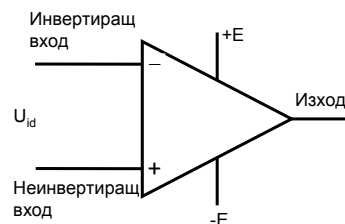
- Основни параметри на усилватели
- Обратни връзки
- **Операционни усилватели с ООВ**
  - Инвертиращ
  - Неинвертиращ
  - Филтри
- Операционни усилватели без ОВ (Компаратори)
- Операционни усилватели с ПОВ

Операционен усилвател (ОУ)

Симетрично захранване

Символно означение

Операционните усилватели са интегрални електронни схеми с голям коефициент на усилване по напрежение ($K_{ud} = 10.000 \dots 500.000$), които са честотно зависими. Чрез включване на допълнителни външни елементи усилването може да се нагласи съгласно дадена математическа операция.

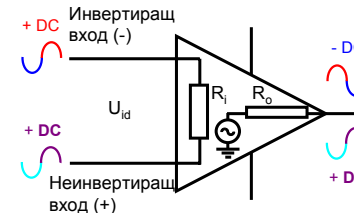
Идеален операционен усилвател

- $R_i \rightarrow \infty$ ($I_{iOY} = 0!!!$)
- $K_{ud} \rightarrow \infty$ ($U_{id} = 0!!!$)
- $R_o \rightarrow 0$
- $\Delta f \rightarrow \infty$

Реален ОУ

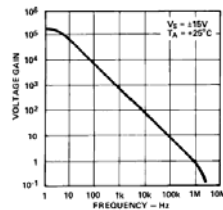
- $R_i \rightarrow 10^{12} \Omega$
- $K_{ud} \rightarrow 10^7$
- $R_o \rightarrow m\Omega$
- $\Delta f \rightarrow ?$

Еквивалентна схема

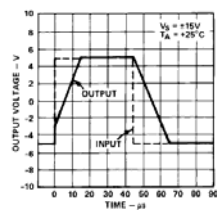

Големината на изходното напрежение се ограничава от захранващите напрежения. Усилвателят вече не работи в линейната област, коефициентът на усилване е нула.

Параметри на реален ОУ

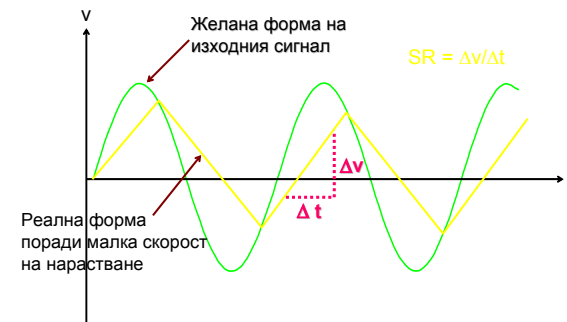

Коефициент на усиление по напряжению

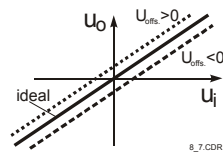

Скорост на нарастване на изходния сигнал (Slew-Rate)

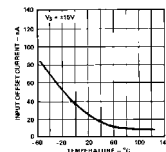
Параметри на реален ОУ

Параметри на реален ОУ

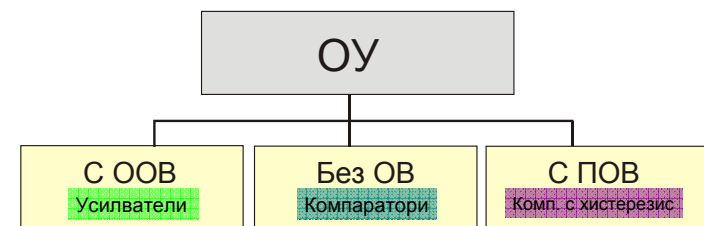

Offset-напряжение

Offset-ток

Използване на ОУ

+ ПОВ ⇒ sin генератори

+ ООВ ⇒ _П_ генератори

Усилватели и Компаратори

- Основни параметри на усилватели
- Обратни връзки
- Операционни усилватели с ООВ
  - Инвертиращ
  - Неинвертиращ
  - Филтри
- Операционни усилватели без ОВ (Компаратори)
- Операционни усилватели с ПОВ

Инвертиращ усилвател (ООВ)

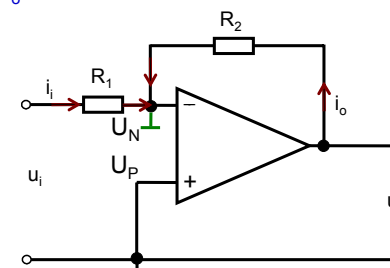
От $U_{id} = 0$ следва $U_N = U_P = 0 \text{ V}$

От $I_{ioy} = 0$ следва $I_i = -I_o$

$$u_i = i_i \cdot R_1; u_o = i_o \cdot R_2$$

$$K_u = u_o / u_i = i_o \cdot R_2 / i_i \cdot R_1$$

$$K_u = -R_2 / R_1$$

Инвертиращ усилвател (пример 1)

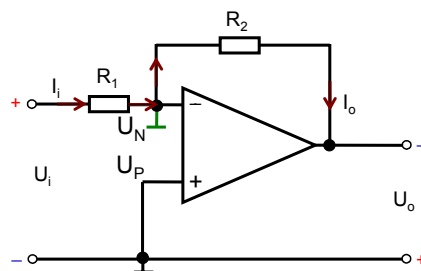
$U_i = +2 \text{ V}$; $R_1 = R_2 = 10 \text{ k}\Omega$; $U_o = ?$; $I_i = ?$; $I_o = ?$; $K_u = ?$

$$I_i = U_i / R_1 = 0,2 \text{ mA}$$

$$I_o = U_o / R_2 = I_i$$

$$U_o = -2 \text{ V}$$

$$K_u = -1$$

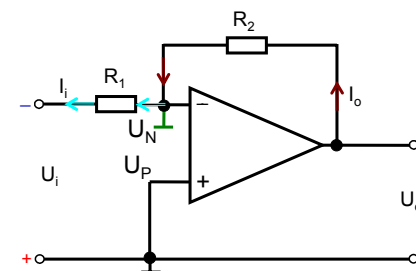
Инвертиращ усилвател (пример 2)

$U_i = -2 \text{ V}$; $R_1 = 10 \text{ k}\Omega$; $R_2 = 20 \text{ k}\Omega$; $U_o = ?$; $I_i = ?$; $I_o = ?$

$$I_i = U_i / R_1 = 0,2 \text{ mA}$$

$$I_o = U_o / R_2 = I_i$$

$$U_o = +4 \text{ V}$$

Инвертирац усилвател (пример 3)

$U_i = +2 \text{ V}$; $R_1 = 10 \text{ k}\Omega$; $R_2 = 20 \text{ k}\Omega$; $R_T = 2 \text{ k}\Omega$;
 $U_o = ?$; $I_i = ?$; $I_o = ?$; $I_{oy} = ?$

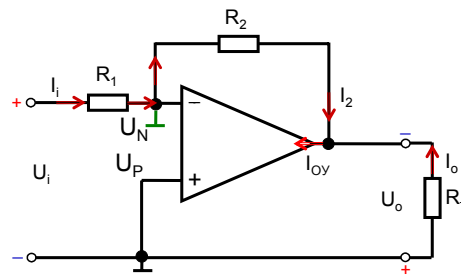
$$I_i = U_i / R_1 = 0,2 \text{ mA}$$

$$I_2 = U_o / R_2 = I_i$$

$$U_o = -4 \text{ V}$$

$$I_o = U_o / R_T = 2 \text{ mA}$$

$$I_{oy} = I_2 + I_o = 2,2 \text{ mA}$$

Инвертирац усилвател (пример 4)

$U_i = -2 \text{ V}$; $R_1 = 10 \text{ k}\Omega$; $R_2 = 20 \text{ k}\Omega$; $R_T = 2 \text{ k}\Omega$;
 $U_o = ?$; $I_i = ?$; $I_o = ?$; $I_{oy} = ?$

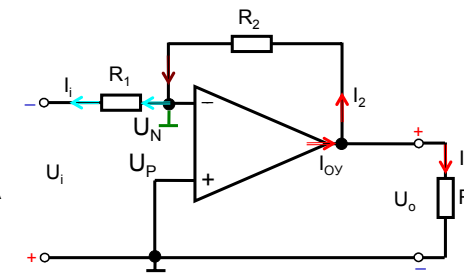
$$I_i = U_i / R_1 = 0,2 \text{ mA}$$

$$I_2 = U_o / R_2 = I_i$$

$$U_o = +4 \text{ V}$$

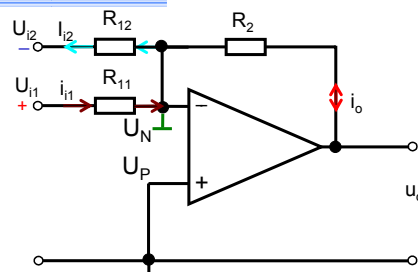
$$I_o = U_o / R_T = 2 \text{ mA}$$

$$I_{oy} = I_2 + I_o = 2,2 \text{ mA}$$

Сумирац инвертирац усилвател

$$\frac{U_o}{R_2} = -\left(\frac{+U_{i1}}{R_{11}} + \frac{-U_{i2}}{R_{12}}\right)$$

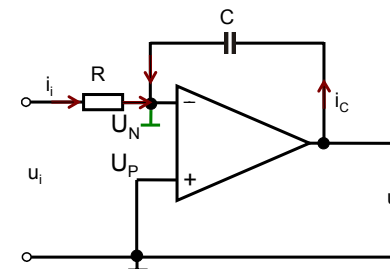
Посоката на i_o и полярността на u_o зависят от големината на двете входни напрежения

Интегратор

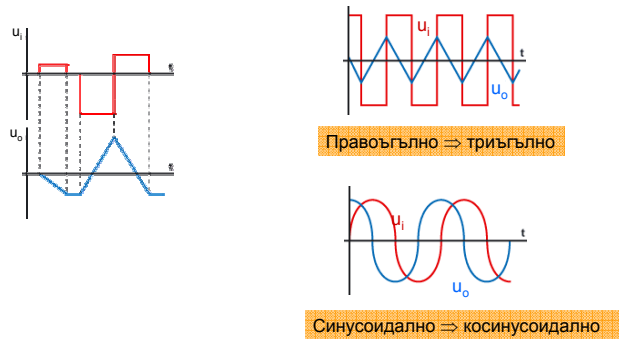
$$0 = \frac{u_i}{R} + i_c = \frac{u_i}{R} + C \frac{dU_o}{dt} \Rightarrow \frac{dU_o}{dt} = -\frac{u_i}{RC}$$

$$u_o = -\frac{1}{RC} \int u_i dt$$

$$u_o = -\frac{u_i t}{RC}$$

Интегратор

Усилватели и Компаратори

- Основни параметри на усилватели
- Обратни връзки
- Операционни усилватели с ООВ
  - Инвертиращ
  - Неинвертиращ
  - Филтри
- Операционни усилватели без ОВ (Компаратори)
- Операционни усилватели с ПОВ

Неинвертиращ усилвател

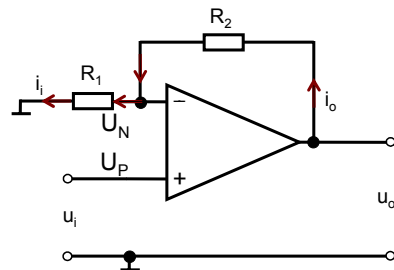
От $U_{id} = 0$ следва $U_N = U_P = u_i$

От $I_{ioy} = 0$ следва $I_i = I_o$

$$U_N = u_o \cdot R_1 / (R_1 + R_2) = u_i$$

$$K_u = u_o / u_i = (R_1 + R_2) / R_1$$

$$K_u = 1 + R_2 / R_1$$

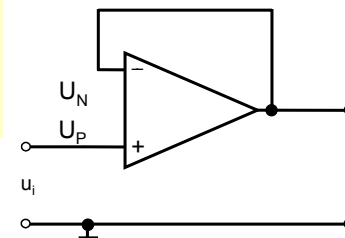
Неинвертиращ усилвател

Този усилвател има извънредно високо входно съпротивление и ниско изходно съпротивление.

Използва се за съгласуване на усилватели с високо изходно съпротивление и нискоомен товар

Буферен усилвател

При $R_1 = \infty$ и $R_2 = 0 \Rightarrow K_u = 1$

Диференциален усилвател

Изходното напрежение се определя на принципа на суперпозицията:

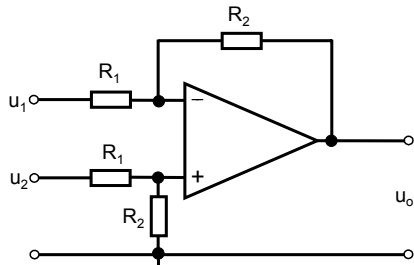
$$u_o = -\frac{R_2}{R_1} u_1$$

$$u_o = \underbrace{\frac{u_2 \cdot R_2}{R_1 + R_2}}_{\text{делител}} \cdot \underbrace{\left[1 + \frac{R_2}{R_1}\right]}_{K_u}$$

$$u_o = \frac{u_2 \cdot R_2 (R_1 + R_2)}{(R_1 + R_2) R_1} = \frac{R_2}{R_1} u_2$$

или

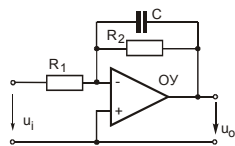
$$u_o = \frac{R_2}{R_1} (u_2 - u_1)$$

Усилватели и Компаратори

- Основни параметри на усилватели
- Обратни връзки
- Операционни усилватели с ООВ
  - Инвертиращ
  - Неинвертиращ
  - Филтри
- Операционни усилватели без ОБ (Компаратори)
- Операционни усилватели с ПОВ

Нискочестотен филтър

$$\dot{K}_u = -\frac{\frac{1}{R_2 + j\omega C}}{\frac{1}{R_1}} =$$

$$= -\frac{R_2}{R_1} \cdot \frac{1}{(1 + j\omega CR_2)} = -\frac{R_2}{R_1} \cdot \frac{1}{\left(1 + j\frac{\omega}{\omega_g}\right)}$$

При ниски честоти $\omega \ll \omega_g$

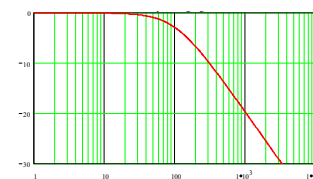
$$\dot{K}_u = -\frac{R_2}{R_1}$$

При високи честоти $\omega \gg \omega_g$

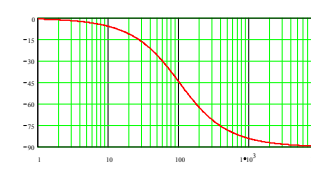
$$\dot{K}_u = -\frac{1}{j\omega CR_1}$$

Нискочестотен филтър

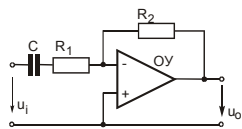
АЧХ

ФЧХ

Високочестотен филтър

$$\dot{K}_u = -\frac{R_2}{R_1 + \frac{1}{j\omega C}} = -\frac{R_2 \cdot j\omega C}{R_1 \cdot (1 + j\omega C \cdot R_1)} = -\frac{R_2 \cdot j\omega / \omega_g}{R_1 \cdot (1 + j\omega / \omega_g)} \quad \omega_g = \frac{1}{C \cdot R_1}$$

При ниски честоти $\omega \ll \omega_g$

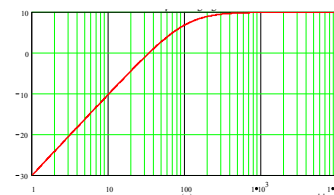
$$\dot{K}_u = -j\omega C R_2$$

При високи честоти $\omega \gg \omega_g$

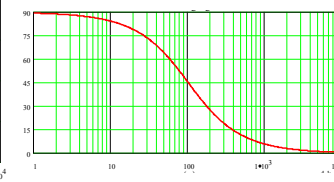
$$\dot{K}_u = -\frac{R_2}{R_1}$$

Високочестотен филтър

АЧХ

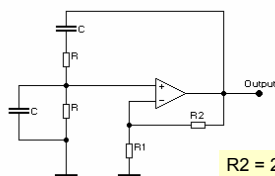

ФЧХ

Синусоидален генератор

Инвертиращ усилвател + ПОВ с мост на Вин

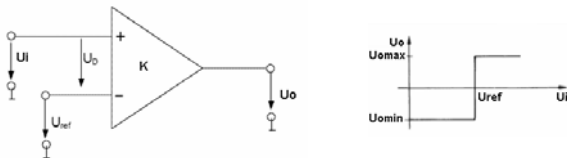
$$f = \frac{1}{2\pi RC}$$

$R_2 = 2R_1$, за да се получи $K_u = 3$

Усилватели и Компаратори

- ❑ Основни параметри на усилватели
- ❑ Обратни връзки
- ❑ Операционни усилватели с ООВ
  - Инвертиращ
  - Неинвертиращ
  - Филтри
- ❑ Операционни усилватели без ОВ (Компаратори)
- ❑ Операционни усилватели с ПОВ

Компаратори

От особено значение са големината на:

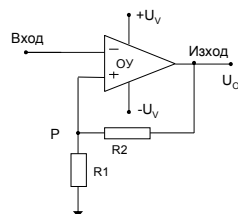
$K_{ud} \Rightarrow$ за да може да реагира на по-малки разлики между двете напрежения

$S/R \Rightarrow$ за да се намали времето за преминаване от едното в другото състояние

Усилватели и Компаратори

- ❑ Основни параметри на усилватели
- ❑ Обратни връзки
- ❑ Операционни усилватели с ООВ
  - Инвертиращ
  - Неинвертиращ
  - Филтри
- ❑ Операционни усилватели без ОВ (Компаратори)
- ❑ Операционни усилватели с ПОВ

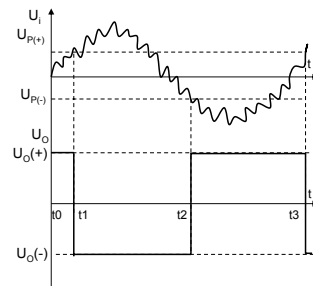
Шмит триггер (Schmitt-Trigger)

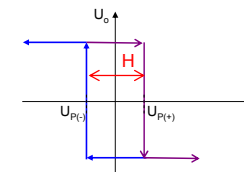
$$U_{P(+)} = U_{O(+)} \cdot R1 / (R1 + R2)$$

$$U_{P(-)} = U_{O(-)} \cdot R1 / (R1 + R2)$$

$$H = U_{P(+)} - U_{P(-)} = (U_{O(+)} - U_{O(-)}) \cdot R1 / (R1 + R2)$$

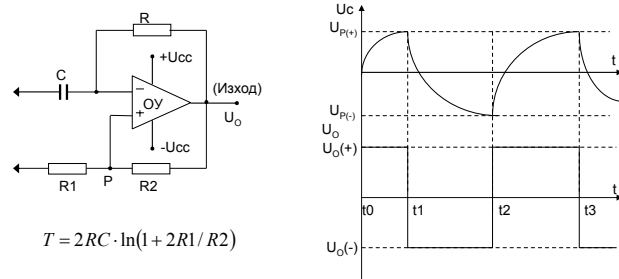

Schmitt-Trigger

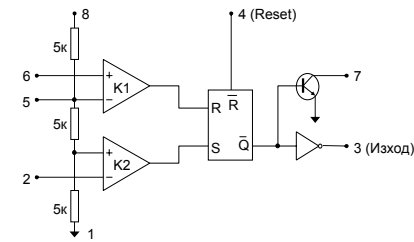

Предавателна характеристика

Мултивибратор

Прецизен Schmitt-Trigger (Timer 555)

Мултивибратор с timer 555

